

תולדות הרב הגדול בנימין זאב וויללער.

(קצת שמעתי מאנשים אחרים וקצת מהרב רב"ז בעצמו).

(א) ימי ילדותו

הרב רב"ז נולד בעיר לעמבערג בנאליציען לאבותיו הישרים בשנת תק"פ חמש מאות ושמונים לאלף הששי, בתהלת הרש מנחם אב. (אמו הצנועה מרת ביילא ז"ל אמרה לו כי חיתה ברית מילה שלו ביום שמיני ללידתו בערב ש"ק פ' נחמו שנה הנ"ל). אביו המופלג ההסיד מ' חיים שמחה ז"ל היה מיוחס גדול מנוע רבנים מכמה דורות, והוא נכד הגאון מהר"ל מפראג, ובעל המהבר ספר מגיני שלמה, והגאון מ' שמחה ראפפורט אבי הגאון ר' חיים ראפפירט האבד"ק לבוב. — אביו ר' חיים שמחה גדלוהו לתורה ולתעודה. והנער הראה הריצות שכלו בעורנו ילד בלמודו בגפ"ת והלכה וגם במילי דעלמא. (התערב פעם אחת

בהיותו בן שמונה שנים עם בני משפחתו הוקנים כי יוכיח להם אם כבר עברו לאבי אמו הוקן ימי היוו שבעים שנה. ומה עשה? אמר להם כי יתעצבו מנגד באמור אבי אמו הוקן תהלים והיה רצון שקודם אמירת תהלים, וכאשר הגיע הוקן להתפלל "שתמלא שנותינו בהם שבעים שנה" וכו', ודלג ולא אמרה, קפץ הילד בשחוק ואמר לבני משפחתו "ראו איפוא כי כבר עברו לו שבעים שנה". — עד היותו בן עשר שנים לא ידע לקרות אף אות אחת במכתב וספר בלשון גרמנית. ורק פעם אחת הראה לו חברו ולמדוהו אותיות א. ב. ג. בנאמענביכעל, אז בפעם הראשונה כבר זכר כולו, ואחר זמן קצר כבר ידע להבין לקרות מעט בספר בלשון גרמנית, ואולם לא קרא בספרים כאלה כי אביו גדלוהו רק לתורה ולתעודה.

תמונת הרב הגדול בנימין זאב ווילנער.

(ב) ימי בחרותו.

וכה עברו עליו ימי ילדותו בלמוד הגפ"ת והלכה (וגם בתנ"כ) עד היותו בן שש עשרה שנה, ואז הלך ללמוד אצל שאר הגאון מ' יוקיל הורש ז"ל (בעהמ"ה ספר ברכת יעקב) בגפ"ת והלכה. וגם התחיל לקרות בספרי השכלה ומליצות ושירים בלשון עברית (גם קצת בגרמנית) והחל לכתוב קצת במליצה, ובשרותו יודעו המשכילים כי יגדל ויהיה חכם וסופר. — בהיותו בן שמונה עשרה שנה הלך לראות את פני הגאון רשכבה"ג מ' יעקב אורינשטיין האבד"ק לבוב (בעהמ"ה ספר ישועות יעקב) ודבר עמו בשבת ומועדים בהלכה ופלפול והגאון קרבוהו בימינו מפני הריצות שכלו. ולכן נעשה לשם ולתהלה ונהשב בין בחורי המד ומעולים. — בהיותו בן תשע עשרה שנה שנת תקצ"ט בא

אביו עמן בבדית התונים עם הגביר מ' יצחק ואנרבאנק ז"ל מעיר מצער צעשנוב
בנאליציען אשר רצה לבהור לו בהור נהמר ומעולה לבתו הבתולה מ' חייקה
תחיה. ובשנת ת"ר בהרש אדר היתה התונתו בעיר צעשנוב בשמחה ומשתה
שבעת ימים. וביום התונתו דרש רב"ז בביהכנים שם דרשה נאה בגפ"ת והלכה
אשר מצאה הן בעיני השומעים.

ג) אחר חתונתו.

ואחר זמן התונתו הגה רק בתורה והלכה יומם ולילה, וחדש פלפולים
הרבה בגפ"ת והלכה. — ואולם שבע עצבון רוח למכביר, כי בעיר צעשנוב
הנ"ל היו בעלי משפחה מיוחסת ונגידים (גם לומדים) אשר שנאה כבושה היתה
להם נגד חתנו ר' יצחק ז"ב, והשנאה פרצה נבול (בדרך בעיר מצער במדינות
פולין) ועברה גם על חתנו רב"ז, וימררוהו ורבו וישטמיהו אלה הגאונים. השפילו
אותו בשחוק ומהתלות, ודברו עליו כרה עד אשר כמעט קץ בחייו. אך במה לבו
וקוה כי עוד יעשה היל בתורה ותושיה, בקש לו רעים חכמים בעירות הסביבות
ועמהם התרועע בסברא ופלפול, הוא נסע לעירם והם באו אליו להשתעשע
עמם כי בעיר צעשנוב היה כמעט מתבודד, לאשר יותר מעשרה אנשי משפחה
המיוחסת היו משפילים אותו, ויותר אשר המה השפילוהו, יותר שקד הוא על
התורה, לבקש קרבת חכמי התלמוד בעירות אחרות אשר הוקירוהו מפני הריצות
שכלו, ואחר איזו שנים יצא שמו לתהלה בארץ נאליציען, אך מפני השקידה הגדולה
ועצבון רוחו מפני שנאת מהרפיו נהלש גופו מאד במחלת החזה אשר סבל
הרבה שנים. ועד היום הוא דק ורוח, וסובל כמעט תמיד חולשת החזה (ברוסט)
קאטאר) וביחוד בימות ההורף.

ד) משנת תר"ה והלאה.

ובשנת תר"ה באו לעיר צעשנוב שני חכמים בתורה ותלמוד, האחד הוא
ההריף מ' מרדכי העלליר ז"ל בן אחיו של הגאון מ' הירש העלליר אב"ד דק"ק
אָפֶען (בעהמ"ה ספר טיב גיטין) והחכם ר' ישעיה מאיר שפירא ז"ל (אשר אהרי
הרבה שנים נתקבל לרב אבד"ק משארמקוב). — שני רעים האלה אהבוהו
והוא אהב אותם. ועמם השתעשע תמיד בתורה וסדע, ואז נתרוממה רוחו ורוח
נדיבה ושמחות תמכתהו, אויביו וסחרפיו נהו שקמו בראותם כי הוא עושה היל
בתורה, ושני רעים אהובים יעמדו לימינו, ואז הרפו מהרף אותו ומהכלימהו.
חותנו הביא לו תמיד ספרי השכלה ומליצה בלשון עברית (גם בגרמנית) וגם
ספר תולדות של הקיסר נאפאלעאן הגדול בלשון גרמנית, אשר קרא ביהר עם
רעו ר' ישעיה מאיר שפירא, וכה שבע רצון ונחת עד שנת תר"מ. — והנה עם
כל בקיאותו בשים ופוסקים, לא רצה ולא עלתה על דעתו לקות להתנשא על
כסא הרבנות (מלבד אשר איננו רודף אחר הכבוד כרוב התורנים בנאליציען)
יען כי מימי נעוריו שונא הוא את ההניפה וצביעות בעיני אמונה (הייכעליא)
והוא ברוחו התנגד תמיד להכנסת הקבלה, כי כבר עבר עליו רוח השכלה
מספרי הרמב"ם וראב"ע, ולאשר ידע רב"ז כי אין בכהו לחהניף ולהקדיש אלה
ספרי המקובלים לעיני המקוררים אותה, מזה התבונן כי אף אם יעלה על כסא

הרבנות מטעם הממשלה, יהיה מוכרה, או להחניף ולהקדיש נגד דעתו דברי אמונה מפילה, ויהיה חונף וצבוע, או לעמוד על דעתו, ואז ריב ומדון ישא כל היום, לכן שנה את הרבנות.

(ה) משנת תר"ט והלאה.

משנת תר"ט והלאה אשר כבר הי' לו ד' ילדים, שני בנים ושתי בנות החל לעשות במסחר דאנציג (מסחרו של הותנו) על פלגי מימי הסאהן, ווייכסיל ונשתהף עם גביר אהר מעיר יארוסלויא, והצליח במסחר במשך שש שנים (עד שנת תרי"ד) ואז משנת תר"ט עזב את למוד התלמוד והלכות, רק קרא בזמנים הפנויים מעבודת המסחר בספרי מליצה ושירים, גם בעלי עתים, אך ככל החכמים וישרי לב היה גם בו החסרון מהיות סוחר, כי לא ידע ולא רצה לרמות ולהטעות אנשים אחרים, ולא הבין את אשר רמזהו ועקבוהו אנשים אחרים, סוחרים ונאמניו משרתיו עושי רצונו. אמנם מסחרו עשה פרי בשש שנים כדי לחלק גם להרמאים. — אך בשנת תרי"ד בליל ש"ק שבת הגדול בהיות רב'ז ביארוסלויא פרצה תבערת אש בעיר צעשנוב, ונשרפה כל העיר, וגם ביתו וכליו מלבושיו וספריו וכו' נשרפו, והיה לו היוק רב מאד, ואז העתיק מעונו ובא עם בני ביתו לדור בעיר יארוסלויא אשר הוא דר בה עד היום הזה. — ואחרי כן בשנת תרי"ד נהפך על רב'ז הגלגל (למובת רוח שכלו) ואבד כל הונתו ורכושו במסחר דאנציג בשנה אחת, (לאשר היו לו היוקות רבים ממשטפות מים רבים, ואשר מכר בהקפה ולא שלמו לו), ואז הוטל מהרש בפרנסתו על חותנו הגביר ר' יצחק ז"ב, ורב'ז שב להיכל התורה והחכמה אשר השליכוהו שמה תבערת אש, ומשטפות מים.

(ו) משנת תרמ"ו והלאה.

משנת תרמ"ו והלאה שקר על מדעים אחרים (זולת התנ"כ ותלמוד) רכש לו ידיעה רבה בתולדה (וועלטגעשיכטע) וביחוד בחכמת הטבע אשר יוקירה מאד, וגם ידיעה לא רבה בלשון צרפת, וגם בידיעת גלילות הארץ (געאגראפיע), וקרא בשקידה עלי העתים, ואהב מאד לרבר מעניני הפאליטיק אשר היה לו גם בזה דעה ישרה ונתקימה דעתו בימים העתידים. — אז עסק במסחר רק לפרקים, ואולם על הרוב לא הצליח אז, כגורל רוב החכמים אשר לבם ומעינם בהיכל החכמה. — אז כתב הרבה מכתבי מליצות נשגבות, ובהן גם דראמא אחת בלעז עברית נקראת בשמה "הסוחר והפילוסוף", אמנם הסר באלה המליצות הנשגבות, הלטישה (דער שליף) והמבטא הנכון, (ולפעמים גם הדקדוק) כי היה אז מבטו (ציעל) רק אל הנשגב, קרא אז כל ספרי שקספירע ושיללער ובהם התענג כי מלאים המה הנשגב, ואולם מספרי געטהע לא מצא נחת רק מספר "פויסט" ועד עתה לא יוקר ספרי געטהע למורת רוח משכילי זמננו אשר יכנו לגעטהע בשם "מלך המליצים".

(ז) משנת תרי"ח והלאה.

ובשנת תרי"ח הוטב מצבו במסחר שעשה פרי וגם נתעסק במסחר חותנו שעשה לו פרי תבואה, ואולם גם בעת מסחרו היה לבו ומעינו בהיכל

החכמה — ובשנת תרכ"א חגג חג התונת בתו המהוללה מרת רחל תחי' עם הבחור המשכיל ונחמד מ' מרדכי לאנגבאנק (אחיו של החכם המפואר מ' אלכסנדר לאנגבאנק ממשפחה מיוחסת לחכמים) — ובשנת תרכ"ב נפטר והלך לעולמו חותנו הגביר הישר מ' יצחק זאנרבאנק ז"ל, ונתעצב מאד על כי לוקה ממנו תותנו אוהבו ותוסכו — ובשנה זו החלה רוח השכל בנפ"ת והלכה להתעורר בלבבו, כאשר הראה לו גיסו מכתב אחד בהלכה ופלפול ממחותנו רב גדול מעיר קאלאמעא, השיב על זה רב"ז תשובה מעט הכמות ורב האיכות בסברא וחריפות, אשר כניצוץ באבק שריפה העירה בלבב הרב מקאלאמעא השמחה והחשק להחליף עם רב"ז תשובות גדולות בהלכה והחליף רב"ז תשובות הרבה בהלכה עם הגאון רשכבה"ג מו"ה יוסף שאול נאטאנזאהן ז"ל האבד"ק לבוב. והגאון ר' אברהם תאומים ז"ל האבד"ק בוטשאטש ז"ל, והגאון מ' ישראל ראפפורט ז"ל האבד"ק טארנוב וגדולים אחרים. — מעט מעתותיו חלק למדעים אחרים, וגם למשחק ה"שאך" אשר אהב להשתעשע בו. — ובשנת תרכ"ה חגג חג התונת בתו הנעימה מרת שרה שתחי' עם בחור סוחר ממשפחה מיוחסת — ובשנים האלה מעת שב להיכל התורה לבש רוח עז ושמהות ונעשה אפטימיסט "שמה בחלקי" עד היום הזה, וגם חולשת גופו סרה, ומסחרו עשה פרי, והגה בתורה וחכמה ומדע — אך פרי שכלו במדעים והשכלה לא שלח אז החוצה למכתבי עתים להדפיסם, כי לא רצה אז להתערב בין החכמים הנאורים ורע"פ ארמער במכתבי עתים.

(ח) משנת תרל"ג והלאה.

ואולם כאשר נתעוררה שאלת החכם הגדול רח"ו סלאנימסקי בדבר שמירת השבת ליושבי אוסטראליען והאיים של ים הגדול שם, ורצה רעו של רב"ז הרב ר' ישעיה מאיר שפירא ז"ל האבד"ק טשארטקוב, להוכיח כי יש מערידיאן תורי שמשם מתחיל המזרח לשמירת השבת ונתן גבול התחלתו בקצה המזרח של ארץ הינא, ורצה הרי"ם שפירא כי אנשי אוסטראליען היהודים ישבתו השבת ביום א' לשבוע שלהם, ובנה יסוד דבריו על דברי הכוזרי (ח"ב ס' כ') ודברי הרז"ה בפ"ק דר"ה (כאשר האריך הרי"ם שפירא בהמניד משנת תרל"ב גליון 28—37) והכמים תורנים משכילים החשו ולא השיבו כנגדו. אז לבשה את רב"ז רוח שכל חד וסברא ישרה, ויצא נגד רעו הנ"ל במאמרו המפורסם "שואל ומשיב" (נדפס בהמניד שנת תרל"ג גליון 14—17) והוכיח כי אין מערידיאן תורי כלל בדבר שמירת השבת ומועדים, וכי בני אוסטראליען ישבתו השבת כאשר שבתו עד הנה ביום שביעי לשבוע שלהם, וכתר שם כל דברי הכוזרי והרז"ה עד היסוד — ואם אמנם הרה לקצת רבנים משכילים על אשר סתר דברי הכוזרי עד היסוד, אך בגוף הענין הסכימו רוב הרבנים המשכילים לדעת רב"ז — והשאלה לא נפתרה עין בשלמות מכל הכמי ישראל, עד ברבות העתים, כאשר יתרבו באוסטראליען והאיים שם בני ישראל שומרי דת תורה, ואז במת תבא השאלה מחדש לפני כל תורנים הכמי ישראל ואז במת יסכימו רוב הכמי ישראל לדעת רב"ז כי דבריו נאמרים בדעת והשכל סברא ישרה כי אין מערידיאן תורי כלל בדבר שמירת שבת ומועדים.

ואחרי אשר ראה רב"ז כי דבריו מצאו חן בעיני תורנים חשכילים, שלח כפעם בפעם מאמריו למכתבי עתים המגיד, העברי, וכו' ודבריו נהמרו לכל הקוראים וביהוד ההכם המנוח מ' דוד גארדאן ז"ל שבע נחת ורצון מסאמריו של רב"ז, (כאשר ראיתי במכתבו של ר"ד גארדאן אליו) ונדפסו סאמריו במכ"ע במשך חמש עשרה שנה (עד כעת שנת תרמ"ט) ורב"ז רוצה להדפיס ספר שלם בו יבואו כל מאמריו בהשכלה (מלבד הדושי בנפ"ת והלכה) בו יתאספו מאמריו הנדפסים מכבר במ"ע, ואשר ערן בכתובים אתו, יאבה ד' להשלים חפצו להדפיס ספרו בקרוב למשוע כל אוהבי השכלה.

(ז) בני ביתו ומשפחתו.

במשך חמש עשרה שנה (מן תרל"ג עד תרמ"ט) נתגדלו בניו ובנותיו הטובים ונהמדים. בניו ארבעה הם אנשי מדע ועושים חיל. בנו הראשון "עמנואל" הוא דאקטאר האפסאדוואקאט בעיר הבירה ווינא, מצבו טוב מאד, וכבר נשא אשה בת גביר והיא יפהפיה, וכבר ילדה לו שני בנים ילדים נהמדים — בנו השני שמו אַסקאר הוא סוחר ועשיר בעיר וויען, ונשא אשה חמודה בת גבירים, והיא ילדה לו שני בנים ילדים, עוד לרב"ז שני בנים בחורים בלתי נשואים, האחד הוא במרחקים, חכם וסוחר ועשיר, והשני חכם וסופר בבית הברת הבטחה משרפת אש (אססעקוראנץ) וטוב לו. — שלש בנותיו של רב"ז הן במצב הטוב, שני התניו (כנ"ל) האחד יושב ברומעניען, והאחר בוויען, ובת אחת לו ביאראסלויא נשואה לחכם וסופר ומשמרת פקודה לו (בעאמטער) מצד הממשלה. — והוא שבע נחת ורצון מבניו ובנותיו ונכדיו הנאחזים והנעימים הוא אוהבם כנפשו והם יאהבוהו כנפשם.

(י) רוח שכלו ובינתו.

תפיסתו (פאסונגסקראַפֿט) לא עזה היא, לאשר הרגיל עצמו מנוער להקשיב ולקרא בספר לאט לאט ובמתינות דברי חכמה למען לא יטעה באלה, ואולם זכרונו הוא עז כברזל, ושכל צה וסברא ישרה לו בהלכה וגפ"ת כאחד מגדולי האחרונים בעלי הסברא והעומק, וכן במדעים אחרים דעת צלולה לו וסברא ישרה — הוא אינו נושא פנים לגדולי הראשונים בהלכה, אם דבריהם נגד הסברא הישרה — ולעמת זה אם ישמע סברא ישרה ושכל צה גם מצעיר הימים וקטן חשכילים, יושבה ויפאר דבריו ואינו מתעקש לרהותם (כדרך רוב לומדים ומשכילים בפולין) — אמנם נוטה הוא מעט להתנגדות (אפפאזיציאן) ביחוד בנפ"ת והלכה, כדרך רוב הלומדים (וכר' יוחנן (כ"מ דף פ"ד) שחביב הי' לו אם ר"ש בן לקיש השיב קושיות על דבריו) ואולם תמיד הוא מודה על האמת ואינו מתעקש לסתור דברי חכמה יאמרם מי שאמרם — וכן גם במדעים אחרים לא ימשוך אחר דברי הראשונים תמיד, וגם דברי קטן חשכילים יושבה ויפאר אם טובים המה. הוא אינו מסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, וכן בשיר ומליצות עיני תמיד אל המליצה והשיר לא אל המחבר יהיה מי שיהיה — ביחוד אוהב הוא במליצה ושיר רק הרעיון הנשגב, ואינו משגיח הרבה על הצורה, המבטא הנכון, משקל התנועות והחרוזים וכו', וגם אם ימצאון בשירים ומליצה מלות

ארמיות לא יקוץ בשיר ומליצה בעבור זה, טוב לו מליצות הברדשי בבהינות עולם, למליצות אפפעהיים בארבע כוסות מפני הרעיונים הנשגבים אשר במו אף כי צורתיהן לא טובות, מכל שירי המאורע, שירי זכויות, לשבת התן או שר גבור וכו' בצורה נאה משקל והרזים וכו' אם רעיון נשגב אין במו. וכן יוקיר הוא רק את השירים ומליצות אוריינעלים, לא ההעתקות משוררים מלשון אחרת אל לשון עברית וכן יאמר תמיד "לא הצורה במליצה ושירים היא העיקרית, רק הרעיון הנעים, והצורה מפילה לו".

יא) מדותיו ותכונת נפשו.

מדותיו רובן טובות הן, הוא איש טוב ומרחם על עני ושפל רוח. אך שונא הוא את הנאים ובעלי מרמה, וביהוד שונא הוא את הרודפים אהר הכבוד ומשיגים אותו (כי קלים המה) במרמה ורצי כסף, בהניפה וצביעות (הייכעלייא) וישבו על כסא הכבוד. — הוא נישא פנים ומשתעשע עם משכילים גם עם מטה ידם. אך לעומת נאיונים עשירים הוא מתקומם כנגדם בעשותם עולתה ולא יהניפם. — אוהב הוא לכל בני משפחתו, והם יאהבוהו. אך אם ימצא בתוכם איש מרמה ותנף ישנאוהו ויתרחק ממנו, אוהב הוא את החכמים אנשי אמת, ואוהב את הילדים הקטנים באמרו כי אלה עוד לא נשחתו ממרמה וצביעות — הוא סבלן גדול אם בגלוי יוכיחוהו, ואם ילשינו עליו בסתר, או אם יתלוצצו עליו מהרפיו ישנאם וימור איבה להם לעולם. קשה לכעוס וקשה לרצות — הוא תמיד במדת ההשתוות (סטאאיקער) אם טוב לו לא ישמח יותר מהמדה, ואם רע לו לפעמים לא יתעצב מאד, הוא (אפטימיסט) שמח בחלקו ואומר "כי העולם והנהגותיו מתהילים בטוב להולכים במדרגה עד טוב מאד" ועל כל פגע רע אשר ימצאוהו יאמר משל ההמני "השמן איננו רע ומפחיד כאשר יתאווהו" והוא תמיד מלא התקוה כי הרע יחלוף ויעבר, וכאשר ראה ונסה בזה מימי נעוריו, (וכאשר האריך במאמרו "שמה כחלקו" בהמניד שנת תרל"ט גליון 6—10) והיא שעמדה לו להאריך ימיו אף כי הלש הזהה הוא— ועד הנה עזרהו ד' לרב"ז כי רואה נהת בתורתו והכמתו אשר ישבתוהו ויוקירוהו כל מכיריו, והוא שבע נהת ורצון מאשתו הצנועה ובניו ובנותיו ונכדיו הנחמדים, ובשנה הבע"ל שנת תר"ן ירין בגאון ד' ובשמחה את הג' היובל התונת הזהב שלו עם אשתו ומלאות לשניהם שבעים שנה. ואז יבואו בניו ובנותיו לשמוח אתו ביום שמחת לבו ולכבדהו כיאות לו. ולישרים נאיה תהלה.

המו"ל שא"ג.

יארסלויא, בחרש ניסן תרמ"ט.

